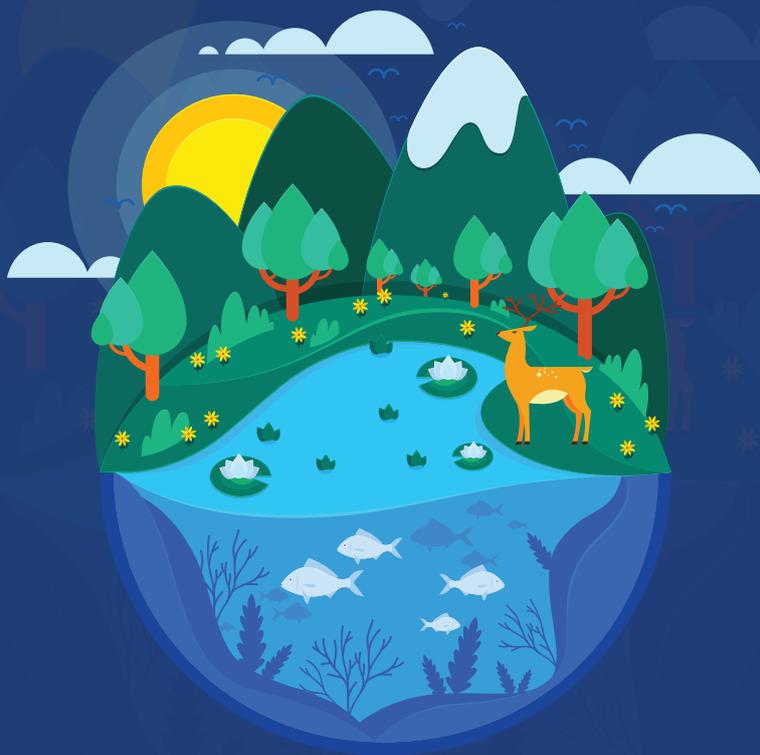

ᠪᠠᠶᠢᠭᠠᠯᠢᠶᠢᠨ ᠨᠥ᠋᠋᠋ᠴᠢ ᠠᠰᠢᠭᠯᠠᠰᠤᠨ ᠲᠥᠯᠪᠥᠷᠢᠶᠢᠨ
ᠲᠤᠬᠠᠢ ᠬᠤᠤᠯᠢᠶᠢᠨ ᠬᠡᠷᠢᠭᠵᠢᠯᠲ

БАЙГАЛИЙН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨРИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

АУДИТЫН ТАЙЛАНГААС

“Алсын хараа 2050” урт хугацааны хөгжлийн баримт бичиг

УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийг баталж, “Ногоон хөгжил”-ийн зорилтыг дэвшүүлсэн

Сэлэнгэ аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл

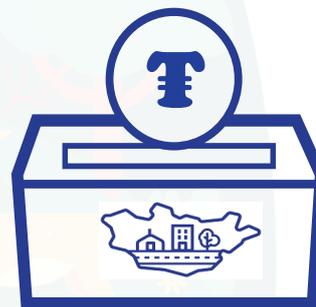
ИТХ-ын 2020 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн 12 дугаар тогтоолоор “Сэлэнгэ аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл”-ийг баталсан бөгөөд “Ногоон хөгжил”-ийн 3 зорилт, 15 арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

Сэлэнгэ аймгийн 2021-2022 оны хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө

ИТХ-ын 2020 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор “Сэлэнгэ аймгийн 2021 оны хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө”, 2021 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдрийн 23 дугаар тогтоолоор “Сэлэнгэ аймгийн 2022 оны хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө”-г тус тус баталж, “Ногоон хөгжил”-ийн богино хугацааны зорилт, арга хэмжээг тусгасан.

ЗДТГ-ын Хяналт- шинжилгээ, үнэлгээний хэлтэс нь дээрх бодлогын баримт бичигт тусгагдсан зорилт, арга хэмжээний хэрэгжилтийг дараах байдлаар үнэлж, дүгнэсэн байна.

Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын урт, дунд хугацааны баримт бичигт тусгасан зорилт, арга хэмжээний хүрээнд аймгийн хөгжлийн бодлогын дунд, богино хугацааны баримт бичигт “Ногоон хөгжил”-ийн зорилтыг тусгаж, хэрэгжүүлснээр тодорхой үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэж байна.

Аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийн “Ногоон хөгжил”-ийн зорилт, арга хэмжээний 2021 оны хэрэгжилтийг 64.6 хувиар, 2022 оны хэрэгжилтийг 99.3 хувиар үнэлж, дүгнэсэн.

Аймгийн хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөний “Ногоон хөгжил”-ийн зорилт, арга хэмжээний 2021 оны хэрэгжилтийг 77.8 хувиар, 2022 оны хэрэгжилтийг 92.5 хувиар үнэлсэн.

Сэлэнгэ аймгийн 6 сумын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа 58 нөхөрлөл “Ойн менежментийн төлөвлөгөө”-г боловсруулж аймгийн БОАЖГ-ын даргаар батлуулаагүй байгаа нь Ойн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3, 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх заалтыг зөрчсөн байна.

Аймгийн Засаг дарга БОАЖ-ын сайдтай байгуулсан хамтран ажиллах гэрээнд байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр 2021 онд 9 зорилт, 47 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 88.0 хувиар үнэлсэн бол байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбоотой 26 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 96.5 хувиар үнэлж, дүгнэсэн байна.

Харин 2022 онд 7 зорилт, 60 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 95.1 хувиар үнэлсэн бол байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбоотой 33 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 95.8 хувиар үнэлж, дүгнэсэн байна

Аймгийн Засаг дарга БОАЖГ-ын даргатай байгуулсан 2021 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд 6 зорилт, 41 арга хэмжээг төлөвлөж, аймгийн ЗДТГ-ын Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний хэлтэс нь хэрэгжилтийг 67.6 хувиар үнэлсэн бол байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбоотой 20 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 76.0 хувиар үнэлж, дүгнэсэн байна

Харин 2022 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд 5 зорилт, 32 арга хэмжээг төлөвлөж, аймгийн ЗДТГ-ын Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний хэлтэс нь хэрэгжилтийг 86.0 хувиар үнэлсэн бол байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбоотой 20 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 90.0 хувиар үнэлж, дүгнэсэн байна

Аймгийн Засаг дарга сумын Засаг дарга нартай 2021 онд байгуулсан хамтран ажиллах гэрээнд байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр 12-22 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 41.8-92.0 хувиар үнэлсэн бол байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбоотой 5-7 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг дунджаар 20.0-98.3 хувиар үнэлж, дүгнэсэн байна

Харин 2022 онд байгуулсан хамтран ажиллах гэрээнд байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр 16-21 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 46.9-90.0 хувиар үнэлсэн бол байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбоотой 5-6 арга хэмжээг төлөвлөж, хэрэгжилтийг 35.0-95.0 хувиар үнэлж, дүгнэсэн байна

Ойн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1-д "...аймаг, суманд сум дундын болон сумын ойн анги /цаашид ойн анги гэх/ ажиллана." гэж заасны дагуу Бэлчир, Ерөө, Орхон, Сэлэнгэ, Хараа гэсэн 5 бүсийн сум дундын Ойн анги болон Хүдэр сумын "Ой анги" ОНӨААТҮГ үйл ажиллагаа явуулж байна

Дээрх сум дундын Ойн ангийн дарга нар нь 2021 онд Ковид-19 цар тахал гарч, зарим үйл ажиллагаа хязгаарлагдмал байсан гэх шалтгаанаар аймгийн Засаг даргаар гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөгөө батлуулж, дүгнүүлээгүй байгаа нь Төсвийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.1 , 40.3 дахь заалтыг зөрчсөн байна

Харин Хүдэр сумын "Ой анги" ОНӨААТҮГ-ын дарга нь 2021, 2022 онуудад сумын Засаг даргатай зөвхөн "Хөдөлмөрийн гэрээ" байгуулж ажилласан бөгөөд байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө батлуулж, дүгнүүлээгүй байна

БНАТ-ийн орлогоос хуулийн дагуу зарцуулбал зохих доод хувь хэмжээгээр тооцож, байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг төлөвлөж, батлаагүй байна.

Аймгийн Татварын хэлтэс нь Усны тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.1.7 -д заасны дагуу Сав газрын захиргаанаас ус ашиглагч аж ахуйн нэгжүүдэд ногдуулсан усыг үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зориулалтаар ашигласны болон бохирдуулсны усны төлбөрийн **23.9 сая** төгрөгийн орлогыг төсөвт төвлөрүүлээгүйгээс татварын өр үүсгэсэн байна.

Аймгийн БОАЖГ нь **2021 онд 1,450.0 сая** төгрөгийн төсөвт өртөгтэй **30**, 2022 онд **3,200.0 сая** төгрөгийн төсөвт өртөгтэй **45**, 2023 онд **3,850.0 сая** төгрөгийн төсөвт өртөгтэй **35** төсөл, арга хэмжээ зэрэг нийт **8,500.0 сая** төгрөгийн төсөвт өртөгтэй **110** арга хэмжээг байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлаар хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг аймгийн Засаг даргад хүргүүлсэн байна

Дээрх төлөвлөгөөг аймгийн Засаг дарга **2-3 дахин** бууруулан аймгийн ИТХ-д өргөн мэдүүлж, батлуулан зөрүүг аймаг, сумдын суурь зарлагыг санхүүжүүлэхэд зарцуулж байна.

2021-2023
онуудад байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардал

Хуулийн дагуу зарцуулах

15,736.7
сая төгрөг

Зарцуулахаар баталсан

3,697.1
сая төгрөг

12,039.6
сая төгрөгөөр бууруулж баталсан

БНАТ-ийн төрөл	Нийт орлого	Зарцуулах хувь хэмжээ	Хуулийн дагуу зарцуулбал зохих доод хэмжээ	ИТХ-ын баталсан зардал	Төлбөрийн орлогын эзлэх хувь
Ойн нөөц	14,698.8	85	12,494.0	2,743.4	19
Ан амьтны нөөц	49.8	50	24.9	125.0	251
Усны нөөц	4,322.0	35	1,512.7	748.7	17
Ургамлын нөөц	4,807.7	15	721.2	80.0	2
Газрын нөөц	6,559.8	15	984.0	-	0
Нийт	30,438.1		15,736.7	3,697.1	

- Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд батлагдсан нийт төсөл, арга хэмжээнээс төсөвт байгууллагуудын урсгал зардал болон хөрөнгө бэлтгэх, зориулалт бус 120.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 5 арга хэмжээг төлөвлөж, баталсан байна.
- Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрөөс бүрдүүлсэн орлогоос хуулийн дагуу зарцуулбал зохих **16,784.9** сая төгрөгөөс **11.7** хувь буюу **1,958.3** сая төгрөгийг байгаль, орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулсан бөгөөд үүнээс зориулалт бусаар **119.9** сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй **5** төсөл, арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байгаа нь тус хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байгааг харуулж байна.

Шат, шатны ИТХ болон холбогдох бусад байгууллагаас Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, шалгалт хангалтгүй байна.

Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1 дэх “Мэдээллийн санг цахим хэлбэрээр бүрдүүлнэ” гэж заасны дагуу [eic.mn /finance/](http://eic.mn/finance/) гэх Байгаль, орчныг хамгаалах арга хэмжээний төсөв, зардлын мэдээллийн санг 2022 оноос ашиглалтад оруулан улсын хэмжээнд ашиглаж эхэлсэн байна.

2022
онд тус мэдээллийн санд
орлогын гүйцэтгэлийг

мэдээлсэн

10,882.3
сая төгрөг

аудитаар
тайлагнасан

12,032.9
сая төгрөг

1,150.6
сая төгрөгийн
зөрүү үүссэн

БОАЖЯ-наас Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийг Сэлэнгэ аймаг 2021 онд 6.0 хувьтай, 2022 онд 24.0 хувьтай хэрэгжүүлсэн гэж үнэлж, дүгнэсэн байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн хүрээнд аймгийн ИТХ-аас хяналт, шалгалт хийгдээгүй бөгөөд 2021-2023 онд 5 сумын ИТХ нь ЗДТГ-ын холбогдох албан хаагчидтай хамтран сумын нутаг дэвсгэрт хяналт, шалгалтыг хийсэн байна.

Сумын нэр	Хяналт шалгалтын төрөл		Хяналт хийсэн чиглэл						Сумын ИТХ-аас хяналт хийсэн тоо			Аймгийн ИТХ-аас хяналт хийсэн тоо		
	Төлөвлөгөөт	Төлөвлөгөөт бус	Хууль тогтоомж	Ой	Ургамал	Ан амьтан	Ус	Газар	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Ерөө сум	1	1	2	1			1		1	1				
Мандал сум	1							1		1				
Орхон сум	1		1	6		2		4	7	2	1			
Хүдэр сум	1	1	1	1	3		2	2	8	5	3			
Шаамар сум	1			1			1	1		2	1			

Аймгийн ИТХ болон нийт сумдын 70.5 хувь нь байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт, шалгалт огт хийгээгүй байгаа нь байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааны үр дүн, үр нөлөөг бууруулж байна.

ДҮГНЭЛТ

Аудитын нотлох зүйл, аудитын дүнд үндэслэн дараах дүгнэлтийг гаргаж байна.

Сумдын төсвийн татварын орлогын дийлэнх хэсгийг буюу дунджаар 64.1 хувийг байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулахаар зохицуулснаас сумдын суурь зарлагыг санхүүжүүлэх эх үүсвэр хүрэлцэхгүй байх эрсдэлтэй байна

2022 оны байдлаар аймгийн хөгжлийн бодлогын баримт бичигт дэвшүүлсэн "Ногоон хөгжил"-ийн зорилт, арга хэмжээний дунд хугацааны хэрэгжилт 99.3 хувьтай, богино хугацааны хэрэгжилт 92.5 хувьтай тайлагнагдсан байна.

Аймгийн Засаг дарга нь өөрийн харьяа төсөв захирагч нарын 2021, 2022 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, түүнтэй холбогдох харилцааг тусгаж, хэрэгжилтийг үнэлж, дүгнэсэн байна.

БНАТ-ийн орлогоос хуулийн дагуу зарцуулбал зохих доод хувь хэмжээгээр тооцож, байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг төлөвлөж, батлаагүй байна.

Зарим сумд "Ойн дагалт баялаг ашигласны төлбөрийн орлого"-ыг байгалийн ургамлын нөөц ашигласны орлогын дансанд төвлөрүүлсэн байна.

Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг хууль, журамд заасан хувь хэмжээгээр тооцон санхүүжүүлэхгүй байна.

Шат, шатны ИТХ болон холбогдох бусад байгууллагаас Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, шалгалт хангалтгүй байна.

Төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо хангалтгүйгээс БНАТ-ийн мэдээллүүд зөрүүтэй тайлагнагдсан байна.

Аймгийн ИТХ болон нийт сумдын 70.5 хувь нь Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт, шалгалт огт хийгээгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ БОЛГОСОН АСУУДЛУУД

Аудитын дүн, дүгнэлтэд үндэслэн дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг дор дурдсан албан тушаалтнуудад зөвлөж байна. Үүнд:

АЙМГИЙН ИТХ-ЫН ДАРГА Б.НАРАНТУЯА-Д:

- БНАТ-ийн орлогоос санхүүжүүлэх төсөл, арга хэмжээг хууль, журамд нийцүүлэн батлах, зориулалтын бус арга хэмжээг төлөвлөж, батлахгүй байх
- БНАТ-ийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт, шалгалт хийж, үр дүнг ИТХ-аар хэлэлцүүлж байх.

АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГА Н.ЛХАГВАДОРЖ-Д:

- Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг хуульд заасан хувь хэмжээгээр төлөвлөж, батлуулахаар аймгийн ИТХ-д өргөн мэдүүлж байх.
- Өмнөх оны давсан орлогоос дараа оны байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх зардлаар гүйцэтгэх арга хэмжээг нэмж батлуулах саналыг аймгийн ИТХ-д өргөн мэдүүлж байх.
- БНАТ-ийн орлогоор хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээг хууль, журамд нийцүүлэх, зориулалтын бус арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр аймгийн ИТХ-д өргөн мэдүүлэхгүй байх.
- Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд үр нөлөө бүхий дотоод хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлж, үр дүнг үнэлэх.

АЙМГИЙН ЗДТГ-ЫН СТСХ-ЫН ДАРГА П.ЭРДЭНЭСАЙХАН-Д:

- Сум дундын Ойн ангиуд болон Хүдэр сумын “Ой анги” ОНӨААТҮГ -ын ойн дагалт баялаг хуш модны самрын эрхийн бичгийн орлогыг ойн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын дансанд төвлөрүүлж байх.
- Усыг үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зориулалтаар ашигласны болон бохирдуулсны усны төлбөрийн орлогыг төсөвт бүрэн төвлөрүүлж байх.
- Хуулийн хэрэгжилтийн тайлагнал, мэдээллийн сангийн үнэн зөв байдлыг хянаж байх.

АЙМГИЙН БОАЖГ-ЫН ДАРГА З.ТҮВШИНТӨГС-Д:

- Ойн нөхөрлөлүүдийн “Ойн менежментийн төлөвлөгөө”-г баталж, хэрэгжилтэд хяналт тавих.
- Мэдээллийн сан бүрдүүлэлтийн үнэн зөв байдалд хяналт хийж, мэдээллийг зөв оруулж байх.